

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 23 (Aralık/December 2025), s. 376-387

Geliş Tarihi-Received: 15.11.2025

Kabul Tarihi-Accepted: 27.12.2025

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.5281/zenodo.18085902

Yapıyla Bağlantılı Türbe Mimarisi Tasarımında Mihrap*

Mihrab in the Architectural Design of the Tomb Connected with the Structure

Gülsün EBİRİ**

Öz

Kültür tarihçileri tarafından Türklerin Anadolu'ya yerleştikleri dönemden başlayarak (11. yüzyıl) Anadolu Selçuklu Devletinin fiilen sona erdiği 1308 tarihine kadar olan süre "*Selçuklu Çağı*" olarak kabul görmektedir. Türkler Anadolu'ya geldiklerinde mevcut olan kültürler arasında yeni bir sentez oluşmuştur. Kültür ve sanatta önemli gelişmeler yaşanmış ve Anadolu'ya zengin bir sanat ortamı yansıtılmıştır. Sanatsal ortamda mimari yapılar içerisinde önemli bir grup oluşturan, bir yapıyla bağlantılı türbelerdir. Bağlantılı türbelerde yer alan mimari elemanlardan biri ise mihraptır. Mihraplar, yapıların iç mekânlarında sade olmasına rağmen bazılarında süslemeleriyle göz alıcıdır. Bağımsız türbelerde bulunan mihraplar dışında bir yapıyla bağlantılı türbelerin, bütünleştikleri yapıyla birlikte organik bağlantıları vardır. Böylece bağlantı bazen malzemesinde bazen süslemesinde vurgulanmıştır. Yapılan çalışma ile mihrapların tasarımı form, malzeme, teknik ve süsleme açısından irdelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda incelenen türbe mihraplarının çoğunluğunun yapıyla aynı süsleme malzemesini ve süsleme öğelerini kullandıkları anlaşılmıştır. Ayrıca türbe mihraplarının abidevi görünüşünde yapının bânisi de etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü banileri hanedan mensuplarıdır. Bu durum ise türbe mihraplarının tasarımına yön vermiştir. Mihrabı sade olanların ise ya yapıların bezemesiz oluşuyla ya da dış cephede bezemenin yoğun kullanımına rağmen mihrapta tercihe bağlı bir uygulamanın varlığını düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu çağı, türbe, mihrap, mimari tasarım, bezeme.

Abstract

Cultural historians consider the period from the time the Turks settled in Anatolia (11th century) to the de facto end of the Anatolian Seljuk State in 1308 to be the "Seljuk Era". When the Turks arrived in Anatolia, a new synthesis emerged between the existing cultures. Significant developments occurred in culture and art, and a rich artistic environment was reflected in Anatolia. Tombs connected to a structure constitute a significant group of architectural structures within the artistic landscape. One of the architectural elements found in connected tombs is the mihrab. While mihrabs are simple in the interiors of the structures, some are striking with their ornamentation. Except for the mihrabs found in independent tombs, tombs connected to a structure share an organic connection with the structure they are integrated into. Thus, this connection is emphasized sometimes in their materials and sometimes in their ornamentation. This study examined the design of mihrabs in terms of form, material, technique, and ornamentation. Research has shown that the majority of the tomb mihrabs used the same decorative materials and elements as the structure. It is also believed

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, e-posta: gulsunebiri@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3063-4413.

** Bu makale, "Anadolu Selçuklu Çağı Mimarisinde Bir Yapı ile Bağlantılı Türbeler" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

that the monumental appearance of tomb mihrabs was influenced by the structure's benefactor, as their benefactors were often members of the dynasty. This, in turn, shaped the design of tomb mihrabs. Those with plain mihrabs are either undecorated or, despite the extensive use of decoration on the exterior, suggest an optional application of the mihrab.

Keywords: Seljuk Period, tomb, mihrab, architectural design, decoration.

Giriş

Kültür ve medeniyetleri barındıran Anadolu'da 11. yüzyıldan sonra birçok beylik kurulmasında Türkler etkili olmuştur. Bu beylikler arasında Ahlatşahlar (1110-1230), Artuklular (1102-1409), Danişmendliler (1071-1178), Mengücekliler (1080-1228) Saltuklular (1072-1202), Çaka Beyliği (1081-1098) ve dönemin en güçlü devleti olan Anadolu Selçukluları yer almaktadır. Kültür tarihçileri tarafından Türklerin Anadolu'ya yerleştikleri dönemden başlayarak (11. yüzyıl) Anadolu Selçuklu devletinin fiilen sona erdiği 1308 tarihine kadar olan süre "Selçuklu Çağı" olarak kabul görmektedir. Selçuklu çağı ifadesi Anadolu'da ilerleyen zaman içerisinde yaşayan mimari, dil, edebiyat, sanat ve zanaat vb. toplumsal faaliyetleri içeren bir olgu dâhilinde ifade edilmektedir.

Bir yapıyla bağlantılı türbeler, mimari yapılar içerisinde önemli bir grubu oluşturmaktadır. Türbelerin bağlantılı oldukları yapılar içerisinde medreseler en yoğun grubu oluşturmaktadır. Diğer yapılar sırayla cami- mescit, zaviye, hankâh ve bir yapı topluluğudur. Bu yapılarla bağlantılı türbeler sultanlara, hanedan üyelerine, devlet adamları ve yakınlarına, din adamları ile statüsü ve ismi bilinmeyen kişilere aittir. Bir yapı ile bağlantılı türbelerde bir geleneğin devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Yapıların plan ve mekân anlayışında zorunluluklar veya tercihlerden kaynaklanan bazı farklılıklar görülmektedir. Türbelerde kare, dikdörtgen, poligonal ve baldaken plan kullanılmıştır. Bu farklılığın oluşmasında türbelerin bağlantılı oldukları yapıların da belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

Makalede konu alınan yapılar Antalya, Kayseri, Konya, Mardin ve Sivas'ta bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu'da (Cahen, 1979; Kuban, 2002, s. 1-10; Çetin, 2015, s.152-171; Sümer, 2015, s. 71; Ebiri, 2021, s. 1) bir yapı ile bağlantılı türbelerin mimari tasarımında yer alan öğelerden biri de mihrap'tır. Mihrap; İslam sanatında cami, mescit, medrese, türbe, kervansaray mescidi, darülhüffaz, darüz zikr vb. farklı yapılarda imamın namaz kılarak cemaatin önünde durduğu bölüm ve kible olarak tanımlanan Mekke'yi gösteren oyuk, hücre veya girintili yer olarak tanımlanmaktadır (Arseven, 1967, s. 1347). İslam mimarisinde yarım daire planlı niş şeklindeki ilk mihrap Medine Cami'nde yer almıştır. Aynı şekilde mihrap, daha sonra Fustat'daki Amr Cami'nde (710-712) ve Şam'daki Emevi Cami'nde (706-715) görülmüştür (Bakırer, 1976, s. 6).

Mihraplar ana öğeleri olarak; tepelik, alınlık, köşelik, kavsara, niş, sütun ve oturtmalık gibi bölümlerden oluşmaktadır. Anadolu Selçuklu'da 12. yy. ikinci yarısından 14. yy. sonuna kadar dikdörtgen formlu, genellikle basık sivri kemerli, mukarnas kavsaralı ve köşelerde sütuncenin olduğu nişler mihrap şeması olarak kullanılmıştır. Mihrabı bulunan bir yapıyla bağlantılı türbeler, 12. yy. sonu ile 13. yy. sonlarına kadar devam etmiştir. Ancak restorasyon çalışmalarından dolayı mihrabı bulunan türbelerdeki izlerinde kaybolduğu bilinmektedir.

1. Mihraplı Türbeler

1.1. Antalya Akşebe Sultan Türbesi

Antalya ili Alanya İlçesi'nde bulunmaktadır. Akşebe Mescidi'nin bitişiğinde yer alan türbe, mescidin doğu cephesine konumlandırılmıştır. Alanya'da bulunan 1277 tarihli Andızlı Cami'nin kuzey cephesinde üç satırlık celi sülüs Arapça kitabede Akşebe'nin adı

yer aldığı için bu türbeye ait olabileceği düşünülmektedir (Önkal, 2015, s. 364; Storm, 1989, s. 67).

Türbe, kare planlı, kubbeli ve tek katlıdır. İç mekânda güney duvarda moloz taşlarla kapatılan bir niş bulunmaktadır. Günümüzde Akşebe Sultan Türbesi'nde kible yönünde kapatılan bir niş yer almaktadır. Muhtemelen kapatılan nişin mihraba ait olduğu düşünülmektedir (G-1,2). Yapıda cephelerde moloz taş, kemer yüzeylerinde, kapı ile pencere açıklıkların araları, kubbe geçişlerinde ve kubbe de tuğla inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

Görsel 1: Akşebe Sultan Türbesi İç Mekân ve Mihrap (Ş. Güvenç Duran- İ. İpekçioğlu, https://www.academia.edu/60870192/AK%C5%9EEBE_MESC%C4%B0D%C4%B0_VE_T%C3%9CRBES%C4%B0)

Görsel 2: Akşebe Sultan Türbesi Mihrap Detayı (G. Ebiri, 2019)

1.2. Antalya Şeyh Şücaeddin Türbesi

Antalya merkezde yer almaktadır. Türbenin etrafında bir yapı topluluğu bulunduğu ve türbenin bir tekke olarak kullanıldığı kaynaklarda belirtilmiştir (Türkiye'de Vakıf, 1983, s. 572). Günümüzde türbe müstakil durumdadır (G-3). Yapının kitabesine göre kimlikleri bilinmeyen iki kardeş tarafından 636/ 1238-1239 yılında yaptırılmış olabileceği ifade edilmiştir. Fakat türbenin kitabesi eksik okunduğu için 630/ 1232-1233 olarak da değerlendirilmiştir (Yılmaz, 2002, s. 131; Yılmaz & Tuzcu, 2010, s. 172).

Kare planlı, iki katlı ve üst örtüsü içten kubbe dıştan dört yana açılan kırma çatıyla örtülü bir türbedir. Cenazelik katı kare planlı, üzeri sivri beşik tonozla örtülüdür. Üst katta, güney cephede mihrap bulunmaktadır. Yapıda cephelerde kalker (küfeki taşı), düzgün kesme taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır. Süsleme yapıda sadece mihrapta rastlanılmıştır. Mihrap iki silme ile dikdörtgen bordür içine yerleştirilmiştir. Mukarnas

kavsaralı mihrap nişinin köşelerinde sütunceler bulunmaktadır. Sütunce başlıkları ise bitkisel bezemelerden oluşan akantlardandır.

Görsel 3: Şeyh Şücaeddin Türbesi Mihrabı (E. Koçyiğit, 2021)

1.3. Kayseri Han Cami (Emir Cemaleddin Tanrıvermiş) Türbesi

Kayseri ili merkezinde bulunmaktadır. Caminin güneybatı köşesinde türbe yer almaktadır. Kitabeye göre türbe, Davud'un oğlu Cemaleddin (Tanrıvermiş) mezarıdır veya Emir Cemaleddin tarafından 584/ 1188-1189 yılında inşa ettirilmiştir (Çayırdağ, 2011, s. 498-499; Önkol, 2015, s. 42; Özbek-Arslan, 2008, s. 391; Dursun, 2009, s. 13). Ancak kitabede adının geçtiği yer net okunamadığı için sadece yılı belirtmek mümkün olmuştur.

Kare bir kaide üzerinde sekizgen bir gövdenin oturtulmasıyla oluşturulan içten kubbe dıştan piramidal bir külahla örtülü türbe, iki katlı bir mekân düzenlemesidir (G-4). Cenazelik katı dikdörtgen planlı, beşik tonozla örtülüdür ve penceresi yoktur. Türbenin güney duvarında sivri kemerli bir mihrap nişi bulunmaktadır. Mihrap sade olarak düzenlenmiştir. Türbenin mihrabı yapılan arazi çalışmasında incelenmiştir. Ancak iç mekândan görüntü alınamamıştır. Kaynaklarda da mihrap görseline ulaşılmamıştır. Yapıda moloz taş inşa malzemesi olarak dolgulu duvarların yüzeyi ise düzgün kesme bazalt malzeme ile kaplıdır.

Görsel 4: Han Cami Türbesi Genel Görünümü (G. Ebiri, 2019)

1.4. Kayseri Lalâ Cami (Lalâ Muslihiddin) Türbesi

Kayseri ili Melikgazi İlçesi'nde Lalâ Cami ile bağlantılıdır. Türbe, yapının güneydoğu köşesinde konumlandırılmıştır (G-5). Mimari üslubu ve malzemesinden dolayı türbe, 12. yüzyılın son çeyreğinde inşa edildiği düşünülmektedir (Gabriel, 1954, s. 64; Özbek-Arslan, 2008, s. 402). 12. yüzyıl sonu veya 13. yüzyılın ilk çeyreğine ait Kayseri yapılarında da aynı düzenlemelerle karşılaşmıştır. Buna göre bu tarih aralığında türbe mekânının inşa edildiğini düşünmekteyiz.

Türbe, kare kaideli ve gövdesi sekizgendir. İçten ve dıştan piramidal bir külahla örtülüdür. İki katlı bir mekân tasarımıdır. İç mekânda kible duvarı hariç diğer yüzeylerde yuvarlak kemerli nişler bulunmaktadır. Türbenin mihrabı yuvarlak kemerli yarım daire formlu bir nişten oluşurken, onarımlar sonrasında mihrap kabartmalı bezemeleriyle batılılaşma dönemi özelliği göstermektedir. Türbenin mihrabı yapılan arazi çalışmasında incelenmiştir. Ancak iç mekândan görüntü alınamamıştır. Türbede inşa malzemesi olarak düzgün kesme andezit taş kullanılmıştır.

Görsel 5: Lalâ Cami Türbesi Genel Görünümü (G. Ebiri, 2019)

1.5. Kayseri Mahperi Hunat Medresesi Türbesi

Kayseri ili Melikgazi İlçesi'nde bulunmaktadır. Cami, medrese ve türbeden oluşan yapı kompleksinden türbe, caminin kuzeybatı köşesindedir. Ayrıca medresenin güneydoğu köşesindeki oda ile türbe bitişiktir ve bir avlu içerisinde yer almaktadır. Türbenin 1260-1270 yılları arasında yapılmış olduğu düşünülmektedir (Karamağaralı, 1976, s. 216; Özbek-Arslan, 2008, s. 411). Oktay Aslanapa, sonradan medrese yapısına birleştirildiği düşünülen türbeyi, 636/ 1238 yılına tarihlendirmiştir (Aslanapa, 2007, s. 133). Fakat Haluk Karamağaralı'nın belirttiği gibi medreseye sonradan birleştirilen türbenin 1260-1270 yılları arasında yapılmış olabileceği mantığa uygun görülmektedir.

Türbe, medresenin güneydoğu köşesindeki oda ile bağlantılıdır. Kare kaide üzerinde yükselen sekizgen gövdeli ve tek katlı olarak yapılmıştır. Yapı içten kubbe, dıştan piramidal külah ile örtülüdür. Dışarıyla doğrudan bir bağlantısı bulunmayan türbeye medresenin güneydoğu köşesindeki odadan koridorla girişi vardır. Türbeye geçişi sağlayan koridordan sekiz basamaklı merdivenle ulaşılmaktadır.

Medrese bölümünden basık kemerli bir kapıdan girilen yapı, içten sivri kemerli niş içerisinde dikdörtgen açıklıklı olarak görülmektedir. Mekânın güneyinde sivri kemerli mihrap nişi mevcuttur (G-6). Türbenin batı yönünde yer alan caminin batı duvarında dikdörtgen bir hacet penceresi yer almaktadır.

İnşa malzemesi yapıda moloz taş dolgulu duvarların yüzeyi andezit ve bazalt düzgün kesme taş malzeme ile kaplanarak kullanılmıştır. Süsleme malzemesi olarak cephelerinde, saçakta yazı kuşağında ve mihrapta taş üzerine kabartma ve oyma tekniğidir. İç mekânda mihrap, sanduka ve kubbeye geçiş bezemelidir.

Yarım sekizgen formlu mihrap nişi kırık hatların oluşturduğu sekiz köşeli yıldız kompozisyonuyla oluşturulmuştur. Beş sıradan oluşan mukarnas kavsaralıdır. Mihrap nişinin kemer köşeliklerinde altıgen geçmelerden oluşan "Y" motiflerinin oluşturduğu düzenlemeye yer verilmiştir. Bordür üç kademeli sivri kemerli, içten dışa kırık hatlardan geçmeli olarak düzenlenmiştir. Kaval silme yüzeyine işlenen zencerek motifli silme, kırık hatların oluşturduğu beş köşeli yıldız ve beşgenlerin hâkim olduğu kuşatma kemeri yer

alır. Kuşatma kemeri köşeliklerinde mevcut kabaralar bulunmaktadır. Bu kabaraların beş köşeli yıldızların ve kolları arasına beşgenlerin yerleştirilmesiyle düzenlemesi yapılmıştır. İç bordür kırıklı hatlardan kelebek ve kandil motiflerinin olduğu geometrik kompozisyonlu bir süslemesidir. Dışta olan ters-düz “Y” motiflerinden oluşan geometrik düzenlemeli bordür ile mihrap sonlanmaktadır.

Görsel 6: Mahperi Hunat Medresesi Türbesi Mihrabı (G. Ebiri, 2019)

1.6. Kayseri Alaca Mescit Türbesi

Kayseri ili Melikgazi ilçesindedir. Cephe yüzeyinde bulunan izlerden türbenin bir avluya veya bir yapıya bağlı olduğu ifade edilmiştir (Akok, 1969, s. 14). Günümüzde türbe müstakil durumdadır. Mimari üslubundan dolayı yapı, 13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başına tarihlendirilebilir.

Türbe kare planlı ve tek katlıdır. Yapı, içten kubbe dıştan piramidal külahla örtülüdür (G-7). Gövdenin üst kısımlarından sekizgen kasağa geçilirken pahlanan köşeleri değişiklik içermektedir. Güneydoğu ve güneybatı köşede bulunan pahlara zeminden belli bir seviyede başlanmıştır. Fakat kuzeydoğu ve kuzeybatı köşede yer alan pahlara gövdenin kasnakla birleştiği yerde dışa çıkıntı yaparak meydana gelmiştir.

Yapının taçkapısı kuzeydoğu köşede konumlandırılmıştır. İç mekânda güney duvarda sivri kemerli bir mihrap nişi yer alır. Doğu duvarda sivri kemerli derinliği az olan bir niş bulunmaktadır. Türbenin mihrabı yapılan arazi çalışmasında incelenmiştir. Ancak iç mekândan görüntü alınamamıştır. Türbede inşa malzemesi olarak andezit düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Görsel 7: Alaca Mescit Türbesi Genel Görünümü (G. Ebiri, 2019)

1.7. Konya I. İzzettin Keykavus (Yarım Kümbet) Türbesi

Konya merkezde Alâeddin Tepesi'nde Alâeddin Cami avlusundadır. Türbenin, cami ile kuzey cepheden bitişik olduğu ifade edilmiştir (Oral, 1956, s.50). Avlu içinde yer alan türbe günümüzde müstakil durumdadır. Türbe, II. Kılıç Aslan Türbesi'nin batısında hemen yanında yer alır. Kitabesine göre, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu I. İzzeddin Keykâvus tarafından mütevellisi ve Atabeyi Ayaz'a 616/ 1219-1220 tarihinde yapılmasını emretmiştir. Ayrıca yapının inşasına 1219 tarihinde Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un emri ile başlandığı bilinmektedir. Sultanın vefatından sonra türbenin inşası 1220 yılında I. Alâeddin Keykubad tarafından tamamlanmıştır (Karamağaralı, 1982, s. 121-133; İpteş, 2024, s. 29).

Kare kaide üzerinde yükselen dıştan sekizgen gövdeli içten onikigen gövdeye dönüşen iki katlı bir mekân türbedir. Alt kat haçvari planlı ve çapraz tonozla örtülüdür. Yapının mihrap nişi sivri kemerle kuşatılmıştır ve yedi sıradan oluşan mukarnas kavsaralıdır (G-8). Mihrap nişi yarım altıgen formludur. Nişin içerisinde yuvarlak kemerli üç niş daha yer alır. Bu nişlerin etrafını düğüm motifli geometrik kompozisyonlardan oluşan düzenleme vardır. Nişin köşelerine yivli sütunceler yerleştirilmiş ve kuşatma kemeri düğüm motifli geometrik kompozisyonludur. Yapıda cephelerde mermer ve bazalttan düzgün kesme taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

Görsel 8: Konya I. İzzettin Keykavus Türbesi Mihrabı (G. Ebiri, 2019)

1.7. Mardin Sitti Radviyye Medresesi (Hatûniye) Türbesi

Mardin merkezde bulunmaktadır. Medrese bünyesinde ve güneydoğu köşesinde türbe yer almaktadır. Doğu yönde bulunan mescide kuzey duvarıyla bitişiktir. Artuklu hükümdarı II. Kutbeddin İlgazi'nin saltanat dönemi olan 1176-1184 yılları arasında annesi Sitti Radviyye tarafından medresenin yaptırılmış olabileceği ifade edilmiştir (Aslanapa, 2007, s. 93; Sinclair, 1989, s. 213). Yapı, 12. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilebilir. Türbenin inşa tarihi konusunda herhangi bir kayıt bulunmasa da mimari özelliklerinden dolayı muhtemelen medreseyle birlikte yapıldığı düşünülmektedir.

Türbe kare planlı, kubbeli ve tek katlı olarak yapılmıştır. Mescit olarak kullanılan ana eyvanın kuzeydoğusundaki açıklıktan türbeye geçiş bulunmaktadır. Ancak günümüzde bu kapı kapatılmış ve türbenin kuzeybatı köşesinden giriş verilmiştir. İç mekânda güneyde mihrap nişi yer almaktadır (G-9). Mihrap süslemeleriyle dikkat çekicidir. Mihrap nişi yarım daire formundan oluşmaktadır. Altıgen geçmelerin etrafından üç yönden yazı kuşağı çevrelemektedir.

Mihrap nişi ile kavsara arasında meander, testere dişi ve kademeli silmeler bulunmaktadır. Kavsarada yüzeyleri zikzak motifli sütunlar üzerine üç dilimli sivri kemerler üç kademeli olarak yapılmıştır. Kemer formunda merkezde yarım oniki köşeli yıldız yer alır. İki kademli sütuncelerin yüzeyi zikzak motifli bezelidir. Sütuncenin

ortasındaki çıkıntılı taşların yüzeyinde yazı ve sütun başlıklarında iki sıra akantlardan oluşmuştur. Mihrap kavsarasının yüksek kabartma tekniğinde at nalı kemerdir. Bu kavsarayı çevreleyen zikzak formlu kemer, at nalı kemerle kesiştirilerek iki kemer arasında eşkenar dörtgenler bulunmaktadır. Yapıda kalkerden moloz taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır. Cepheler düzgün kesme kalker taşla kaplıdır.

Görsel 9: Sitti Radviyye Medresesi Türbesi Mihrabı (G. Ebiri, 2019)

1.8. Sivas Abdü'l-Vehhâb Gazi Türbesi

Sivas merkezde Abdülvehhab Gazi Mezarlığı içerisinde yer almaktadır. Günümüzde yenilenen caminin batı cephesindeki türbe, doğu cephesinden cami ile bağlantılı bir şekilde konumlandırılmıştır. Yapının malzeme, teknik ve mütevazi boyutlarından dolayı muhtemelen türbe 12. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir.

Sekizgen planlı, kubbeli ve tek katlı (G-10) olan türbenin güney duvarında sade olan mihrap nişi mevcuttur. Fakat mihraptan görüntü alınamamıştır. Restorasyon çalışmalarının görüldüğü yapıda kalkerden kaba yonu taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

Görsel 10: Abdü'l-Vehhâb Gazi Türbesi Genel Görünümü (G. Ebiri, 2019)

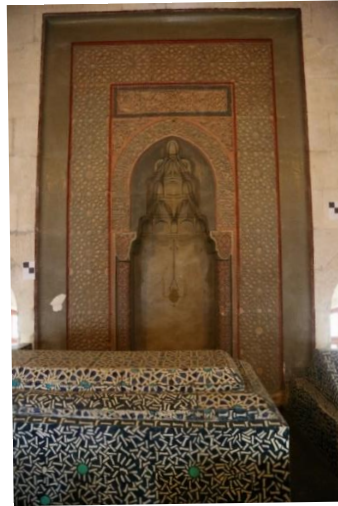
1.9. Sivas I. İzzeddin Keykavus Türbesi

Sivas merkezde Çifte Minareli Medrese'nin karşısındadır. Türbe, I. İzzeddin Keykavus Şifahanesinin bünyesinde yer alır. Şifahanenin güneyindeki eyvanın türbeye dönüştürülmesi ile meydana gelmiştir. Kitabesine göre yapı, 4 Şevval 617/2 Aralık 1220 yılında inşa ettirilmiştir (Önkal, 2015, s. 34-35; Kaya, 2007, s. 30-32). Bundan dolayı 1217 tarihli darüşşifadaki eyvan, 1220 yılında türbeye dönüştürülerek oluşturulmuştur.

Türbe, medresenin güney eyvanında bulunan kareye yakın dikdörtgen planlı ve tek katlıdır. Ongen bir yüksek kasnak üzerinde içten kubbe dıştan piramidal külahla örtülü yapının, kuzey eyvanın kemer açıklığı duvar ile kapatılmıştır.

Türbenin mihrap nişi güneyde yer almaktadır (G-11). İç mekânda süslemeler ise mihrap ile sandukalardadır. Mihrap, iç bükey kademeli sade bir silmeyle çerçevelenmiştir. İkinci kemerde merkezde oniki ve beş kollu yıldız motiflerinin kesişmelerinden oluşan geometrik kompozisyonludur. Oniki kollu yıldızların arasına gülbezek motifli kabartmalar yer alır. Sivri kemerli beş sıra mukarnaslı kavsaralıdır. Kemer köşeliğinde palmet ve rumi motifli bitkisel süsleme yer almaktadır. Sütuncelerin dairevi yüzeyinde palmet motifinin dikey sıralanmasıyla oluşturulan bitkisel süsleme bulunmaktadır. Bu sütuncelerin kaideleri üst bölümleri dairevi ve sade bırakılmıştır. Sütunce başlıkları ise aşağıya doğru dairevi şekiller oluşturarak üzerinde rumi ve palmet motiflerine yer verilmiştir. Kavsara ise sivri kuşatma kemeriyle çevrelenmiştir. Kemerin yüzeyinde Tevbe Suresinin 18. ayeti olan bir yazı kuşağı istiflenerek oluşturulmuştur. Kemer köşelerinde rumi ve palmet motifli bitkisel süslemelidir. Kemerin üzerindeki bordür, kıvrık dal ve rumi motifli bitkisel süslemeli olarak bir panoyu çerçevelemektedir. Pano rumi, palmet ve kıvrık dallardan oluşan bitkisel süslemeli bir düzenlemedir.

Mihrabın ortasında aralarında püsküllerin yer aldığı perde motifi ile aşağıya doğru sarkan bir kandil motifi görülmektedir. Mihrapta yer alan süslemeler yeşil ve kırmızı rengin tonlarındadır. Mihrabın üzerinde her iki köşede yer alan yuvarlak kemerli pencereleri rumi ve palmet motifli bitkisel süslemeli bir bordürün çevrelediği görülmektedir. Pencerenin iç kısımları istiridye kabuğuyla oluşturulmuştur. Pencere nişinde iki tarafta iç bükey pandantif benzeri düzenlemenin ortasında rumi ve palmet motiften oluşan bir süsleme bulunmaktadır. Yapıda batı, doğu ve güney duvarlarda kalkerden düzgün kesme taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır. Diğer duvarlar ve üst örtüsü tuğla malzemedendir. Mihrapta ise batılılaşma dönemine ait kalemşi süslemelidir.

Görsel 11: Sivas I. İzzeddin Keykavus Türbesi Mihrabı (G. Ebiri, 2019)

1.10. Sivas Burûciye Medresesi (Hoca Mesud, Hacı Maksut) Türbesi

Sivas merkezde I. İzzeddin Keykavus Şifahanesi'nin yanındadır. Türbe, medrese bünyesinde ve yapının kuzeybatı köşesine konumlandırılmıştır. Yapı, Anadolu Selçuklu Sultanlarından III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında (1266-1284) Muzaffer bin Hibetullâh el-Burûcerdi tarafından 670/ 1271-1272 tarihinde inşa ettirilmiştir (Kuran, 1969, s. 92; Aslanapa, 2007, s. 114; Turan, 2014, s. 453; Acun, 1988, s. 187).

Medresenin kuzeybatı köşesinde bulunan kare planlı, kubbeli ve tek katlı olan türbenin güney duvarda kalan izlerden burada bir mihrap nişi olduğu ifade edilmiştir (G-12), (Akok, 1976, s. 12). Yapıda cephelerde kalker ve andezit taşı inşa malzemesi olarak kullanılmıştır. Türbede mermer malzeme sadece pencerenin sövelerindedir. Süslemede ise malzeme olarak mozaik teknikli çiniler görülmektedir. Türbenin iç mekânında duvarlar ve kubbede turkuaz, patlıcan moru ve lacivert renkli çinilerden oluşan yoğun süslemelidir.

Görsel 12: Burûciye Medresesi Türbesi Mihrabı (G. Ebiri, 2019)

Değerlendirme ve Sonuç

Mihrap, İslam sanatında işlevsel bir zorunluluk olarak kullanıldığı yerler olsa da sembolizm açısından farklı bir öğedir. Yapılarda en kutsal alan ve Kâbe'ye yönelik noktasını simgeler. Oraya açılan bir kapı gibi beden ve kalp arasındaki benzetmeler manevi düşünceyle yorumlanır. Mihraplar, başlangıçta renkli bir çizgi ya da taş bırakılarak belirtilmiş daha sonra basit ve sade planlı bir niş olarak ortaya çıkmıştır. Zamanla gelişerek dini mimaride en önemli öğe olarak yer edinmiştir.

Anadolu Selçuklu'da (12. yy. ikinci yarısından 14. yy. sonuna kadar) dikdörtgen formlu, genellikle basık sivri kemerli, mukarnas kavsaralı ve köşelerde sütuncenin olduğu nişler mihrap şeması olarak kullanılmıştır. Yoğun olarak kesme taş ile çini mozaik, çok az sayıda ise alçı malzemeye yapılmıştır. Bağlantılı türbelerdeki mihraplarda ise taş malzeme kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu çağında mihrapların boyutları genellikle bulundukları yapı ile orantılı şekildedir. Ayrıca 12. yy sonunda kesme taş mihraplarda, geometrik ve bitkisel süsleme ile beraber yazınında kullanıldığı bilinmektedir (Erzincanlı, 2002, s. 30).

Mihrabın kullanıldığı yapı grupları arasında türbeler de yer almaktadır. Fakat türbeler iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar bağımsız ve bağlantılı türbelerdir. Bir yapıyla bağlantılı türbeler, mimari yapılar içerisinde önemli bir grubu oluşturmaktadır. Bu türbelerin yapılar içindeki konumları, mimari ve süsleme özellikleri çalışmalarda değerlendirilirken mihraplarının, yapıdaki tasarımının İslam sanatındaki zarafeti üzerinde durulmamıştır. İncelenen Anadolu Selçuklu çağı bağlantılı 11 türbede mihraplarının tasarımı değerlendirilmiştir. Anadolu Selçuklu çağında bağlantılı türbelerde yer alan mihrap, en erken 12. yy son çeyreğine tarihlenen Han Cami Türbesi, Lalâ Cami Türbesi ve Sitti Radviyye Medresesi Türbesi'dir.

Türbelerin mescit katında oluşturulan mihraplar, bağımsız türbelerde olduğu gibi bir yapıyla bağlantılı türbelerde de benzerlikler ve farklılıklar içermektedir. Bağlantılı oldukları yapıların mihrapları ile türbe mihraplarının süslemelerinde kullanılan bitkisel ve

geometrik süslemeler farklı oranlarda ve farklı şekillerde düzenlenmiştir (Örneğin: Sivas Buruciye Medresesi Türbesi, Mardin Sitti Radviyye Türbesi). Türbenin kapısı kuzey yönde ise mihrapları karşı aksta oluşturulmuştur. Bu durum (mihrap-kapı ilişkisi) Selçuklu'dan başlayarak geleneğin etkisiyle çoğunlukla sürdürülmüştür. İncelediğimiz mihraplarda bu oran uyum içerisinde. Ayrıca mihraplar, beden duvarından taşıntı yapmamıştır ve çoğunluğu aynı mimari malzemeyle oluşturulmuştur.

Bağlantılı türbe mihraplarında yapılan mimari tasarımda bâninin de etkisi görülmektedir. Sitti Radviyye, Mahperi Hunat Hatun ve Sultan I. İzzettin Keykavus hanedan mensuplarıdır. Bunların türbelerindeki mihraplar bağlı bulundukları yapıda olduğu gibi süslemelidir. Kullanılan süslemelerde sembolik anlamlarda içerebilmektedir. Bunlardan biri de kandildir. Kandil, İslam sanatlarında sadece aydınlatma fonksiyonu olarak değil sembolik anlamıyla da önemli bir bezemedir (Baş, 2014, s. 468). Kuran'ı Kerim'de Nur Suresi'nin 35. ayetinde¹ "kandil ve nur" ile ilgili ifadeler İslam dünyasında kandile verilen değeri farklı bir boyuta taşımıştır. Bu motif Allah'ın nuruyla özdeşleştirilmiş ve mimariye, mezar taşları ile seccadelere yoğun bir şekilde uygulanmıştır (Kalfazade-Ertuğrul, 1989, s. 29). İslam inancına göre Allah'ın nurunun simgesi olan bu motif, genellikle mimaride mihraplar üzerinde yer almaktadır. Ayrıca taçkapı bordürlerinde, pencere ve giriş açıklığı kemerlerinin kilit taşlarında düzenlenmiştir. Yapılardan Sivas I. İzzeddin Keykavus Türbesi'ndeki mihrapta kandil motifi bulunmaktadır.

Sonuç olarak, bu mihraplar genellikle dönem özelliklerini taşımaktadır. İncelenen 11 mihrap arasından Mardin Sitti Radviyye Medresesi Türbesi mihrabı, Mahperi Hunat Medresesi Türbesi mihrabı, Konya ve Sivas'ta yer alan I. İzzettin Keykavus Türbesi mihrabı önemli örneklerdendir. Ayrıca Antalya'da yer alan Akşebe Sultan Türbesi mihrabındaki mukarnaslı niş ve bitkisel bezemeli sütun başlıkları sade olan yapıdaki farklı bir detaydır. Mihrabı sade olanların ise ya yapıların bezemesiz oluşuyla ya da dış cephede bezemenin yoğun kullanımına rağmen mihrapta tercihe bağlı bir uygulamanın varlığını düşündürmektedir. Mihraplar bulundukları dönem içerisinde değişim ile birlikte yenilikleri de içermektedir.

Kaynakça

- Acun, H. (1988). Sivas ve çevresi tarihi eserlerinin listesi ve turistik değerleri. *Vakıflar Dergisi*, 20, 183-220.
- Akok, M. (1969). Kayseri'de Tuzhisarı, Sultan Hanı, Köşk Medrese ve Alaca Mescit diye tanıtılan üç Selçuklu mimari eserinin rölövesi. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 17(2), 14.
- Akok, M. (1976). Konya Beyşehirinde Eşrefoğlu cami ve türbesi. *Türk Etnografya Dergisi*, 15, 5-34.
- Arseven, C. E. (1967). Mihrap. *Sanat ansiklopedisi*, (C.3 s. 347), İstanbul: YEM Yayınları.
- Aslanapa, O. (2007). *Anadolu'da ilk Türk mimarisi başlangıcı ve gelişmesi*. Ankara: AKM Yay.
- Baş, G. (2014). *Diyarbakır'daki İslam Dönemi Mimari Yapılarında Süsleme*. Ankara: TTK Yay.
- Bakırer, Ö. (1976). *Onüç ve ondördüncü yüzyıllarda Anadolu mihrapları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

¹ "Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inciye andıran bir yıldızdır; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir." (Bkz. *Kur'an-ı Kerim*, Diyanet İşleri Başkanlığı).

- Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan önce Anadolu'da Türkler*. İstanbul: E Yayınları.
- Çayırdağ, M. (1984). Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler dönemine ait bazı kitâbe ve mezar taşları. *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi*, 34, 495-532.
- Çetin, O. (2015). *Türk-İslam devletleri tarihi*. Bursa: Emin Yayınları.
- Dursun, Ş. (2009). *Anadolu Selçukluları dönemi Kayseri türbelerinde taş süslemeciliği*. [Yüksek Lisans Tezi]. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Ebiri, G. (2021). *Anadolu Selçuklu Çağı Mimarisinde Bir Yapıyla Bağlantılı Türbeler*, [Doktora Tezi]. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Erzincanlı, T. (2002). Mihrap. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 30, s. 30-37), İstanbul: TDV Yay.
- Gabriel, A. (1954). *Kayseri Türk anıtları*. A. A. Tütenk (Çev.) . Ankara: Güneş Matbaası.
- Güvenç Duran, Ş. & İpekçioğlu, İ. "Alanya Akşebe Mescidi ve Türbesi". https://www.academia.edu/6961187/ALANYA_AK%C5%9EEBE_MESC%C4%B0D%C4%B0_VE_T%C3%9CRBES%C4%B0 [Erişim Tarihi: 01.11.2025].
- İpteş, Z. (2024). *Konya türbelerinde cephe (Selçuklu ve beylikler dönemi)*. [Yüksek Lisans Tezi]. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kalfazade, S. & Ertuğrul, Ö. (1989). Kandil ve kandili motif olarak Anadolu-Türk sanatındaki kullanımı üzerine. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, II-5, 29.
- Karamağaralı, H. (1976). Kayseri'deki Hunad camisinin restitüsyonu ve Hunad manzumesinin kronolojisi hakkında bazı mülahazalar. *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXI, 216.
- Karamağaralı, H. (1982). Konya Ulu Cami. *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, IV, 121-133.
- Kaya, A. (2007). Sivas il merkezinde Türk devri türbe mimarisi. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Gazi Üniversitesi.
- Koçyiğit, E. (2021). *Antalya türbeleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Kuban, D. (2002). *Selçuklu çağında Anadolu sanatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kuran, A. (1969). *Anadolu medreseleri 1*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- Kur'an-ı Kerim. <https://kuran.diyanet.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 06.12.2025].
- Lloyd Storm, S. (1989). *Alanya (Ala'ıyya)*. N. Sinemoğlu (Çev.). Ankara: TTK Yay.
- Oral, Z. (1956). Konya'da Alaüd-Din cami ve türbeleri I. *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 5, 45-62.
- Önkal, H. (2015). *Anadolu Selçuklu türbeleri*. Ankara: AKM Yay.
- Özbek, Y. & Arslan, C. (2008). *Kayseri taşınmaz kültür varlıkları envanteri*, I. Kayseri: Valiliği Yayınları.
- Sinclair, T. A. (1989). *Eastern Turkey: An architectural and archaeological survey 3*. London: Pindar Press.
- Sümer, F. (2015). *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*. Ankara: TTK Yay.
- Turan, O. (2014). *Selçuklular zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Türkiye'de vakıf abideler ve eski eserler I*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1983.
- Yılmaz, L. (2002). *Antalya (16. yüzyılın sonuna kadar)*. Ankara: TTK Yay.
- Yılmaz, L. & Tuzcu, K. (2010). *Antalya'da Türk DÖNEMİ KİTABELERİ*. Haarlem: Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi.